

“A JÖVŐBŐL TANULNI”

NÉHÁNY AKTUÁLIS KÉRDÉS A JOG VILÁGÁBÓL

TANULMÁNYKÖTET

szerkesztette:

Siska Katalin és Szabó Krisztián

DEBRECEN, 2007

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. AMERICAN BAR ASSOCIATION, *Corporate Director's Guidebook*, Chicago, 1994
2. BALOTTI, R. Franklin – FINKELSTEIN, Jesse A., *Delaware Law of Corporations & Business Organizations 2006 Edition*, New York, 2006.
3. BANCROFT, Margaret A., *U.S. Corporate Law: Management, Directors, Shareholders and the Division of Power*, New York, 2006.
4. *Delaware Laws Governing Business Entities – Annotated Statutes and Rules* CD-ROM, New York, 2006.
5. GORDON, John Steele, *An Empire of Wealth – The Epic History of American Economic Power*, New York, 2004.
6. MICKLEWETHWAIT, John – WOOLDRIDGE, Adrian, *The Company – A Short History of a Revolutionary Idea*, New York, 2005.
7. PAPP Tekla, *Az Európai Unió társasági jogi normái*, Szeged, 2005.
8. RAPOPORT, Nancy B. – DHARAN, Bala G., *ENRON – Corporate Fiascos and Their Implications*, New York, 2004.
9. SÁRKÖZY Tamás, *Az új társasági és az új cégtörvény koncepciója*, Budapest, 2004.
10. SÁRKÖZY Tamás, *A társasági és cégjog felülvizsgálatának alapelveiről*, Gazdaság és Jog, 1996. évi 12. szám, 3-8.

KARDOS SÁNDOR* - SZABÓ KRISZTIÁN**

A MAGYAR BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG FEJLŐDÉSI IRÁNYAI

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnik napjainkban büntető eljárásjogunk lehetséges fejlődési irányait felvázolni, minthogy az “egyszerű halandónak” a büntető jogpolitikában már jó ideje nehézséget okoz következetesen és tervszerűen felépített koncepciót felfedezni. A számtalan jogszabályváltozás, ami nemcsak a büntető eljárásjogban, hanem az anyagi jogban is alapvető módosításokat eszközölt és eszközöl, egyre nehezebbé teszi a büntető jogszabályok alkalmazását, egységes joggyakorlat kialakítását, azok tudományos feldolgozását és oktatását.

Elegendő ezzel kapcsolatban arra utalni, hogy az “új” Be.¹ már a hatályba lépését megelőzően is olyan nagymértékű változtatásokon esett át, hogy a hozzá kapcsolódó egyetemi tankönyveknek a második-harmadik átdolgozott kiadását lehetett csak az oktatásban bevezetni (amelyeket az azóta elfogadott és a jövőben tervezett módosítások miatt ismételten szükséges lesz átdolgozni). Ennél is jelentősebb probléma a jogászképzésben, hogy a büntető jogszabályok állandó változása miatt a VIII. szemeszter végén letett büntető eljárásjogi szigorlat joganyagát egy évvel később a gyakorlatban már alig-alig lehet hasznosítani, nem is szólva a szakvizsgára történő felkészülésről. Természetesen a praktikum számára is egyre inkább nehézséget okoz a jogszabályok állandó változása, és a Be. szerkesztése körében felmerülő koherencia-zavarok. Egyes rendelkezések értelmezése, egységes joggyakorlat kialakítása pedig csak büntető kollégiumi vélemények alapján lehetséges.

Csupán remélni tudjuk, hogy az újabb átfogó módosítást követően végre egy hosszú éveken (esetleg évtizedeken) keresztül alapjaiban változatlanul maradó törvénnyel dolgozhatunk, amelynek elmélete és gyakorlata is erős alapokon áll majd, bár tisztában vagyunk azzal, hogy ez az elvárás a jelen

* egyetemi docens, tanszékvezető, DE-ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék; tanácselnök, Debreceni Ítéltábla

** egyetemi adjunktus, DE-ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék; ügyvéd

¹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.)

tendenciáit figyelembe véve inkább tekinthető hiú ábrándnak, mintsem reális elvárásnak.

Bár szorosan nem tartozik tanulmányunk tárgyához, de a fenti állítások alátámasztására megjegyzést érdemel az a tény, hogy az egységes büntető jogpolitika még az egyes kormányzati periódusokon belül is hiányzik, a különböző kormányzati ciklusokon átívelő büntetőpolitika hiányáról nem is szólva. Nem tűnik tisztázottnak például az az egyébként alapvető jelentőségű kérdés sem, hogy szigorú és represszív büntető jogszabályokat alkossunk, ezzel párhuzamosan a büntetőeljárás legalitás elvét erősítsük, vagy részesítsük előnyben a dekriminalizációs jogpolitikát, bővítsük a diverziós lehetőségeket, ami az opportunitás elvének további térhódítását jelentené. Ebben a körben elegendő talán a kábítószerrel visszaélés és az ún. utcai zavargásokkal vagy a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos tényállások kapcsán felmerülő vitákra utalni, ahol egyébként tényként rögzíthető, hogy akik az egyik tényállással kapcsolatban szigorú, nulla-tolerancia elvét valló álláspontot foglalnak el, azok más kérdésben egyértelműen megengedő(bb) véleményt hangoztatnak. A jogalkotó ambivalens elvárásai pedig igen nehéz helyzetbe hozzák a jogalkalmazót is, és ezt a helyzetet tovább súlyosbítja a büntető jogszabályok kiszámíthatatlan és gyakori változása, amely egyben az egységes joggyakorlat kialakítása ellen is hat.

Fentiekben rögzítettek ellenére azért mégiscsak fedezhetők fel bizonyos tendenciák, amelyek hol kevésbé hangsúlyosan hol erőteljesebben jelennek meg a büntető eljárásjogban, de mégis kiolvasható belőlük egy a tárgyalás és a kontradiktórium térnyerését szorgalmazó irány, amely alapvetően az angol-szász tárgyalási rendszer bizonyos elemeinek megvalósítására helyezi a hangsúlyt. Ebbe a körbe sorolhatók a Be. azon rendelkezései, amelyek részletesebb vizsgálatára fókuszálunk jelen tanulmány keretei között, és amelyeket továbbfejlesztve és pontosítva a fegyverek egyenlőségének az elve az eddigieknél szélesebb körben valósulhat meg a magyar büntető eljárásjogban.

TÖRVÉNYES VÁD

A 2006. évi LI. törvénnyel módosított Be. meghatározza a törvényes vád fogalmát, és alapvető szintre emeli a vádhoz kötöttség elvét. A törvényes vád fogalmát és a vád tárgyát a Be. 2. §-a (2)-(4) bekezdésének rendelkezései határozzák meg. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezek a megállapítások lényegében új gondolatokat nem tartalmaznak, hisz a vádelv lényege a ko-

rábbi szabályozás szerint is az volt, hogy az arra feljogosított szerv vagy személy a törvényben meghatározott formában emeljen vádat. Jelen esetben, mintegy csokorba gyűjtötték a törvényes vádra vonatkozó szabályokat, így ezzel a megoldással azt mintegy hangsúlyosabbá tették.

A vád törvényességének elengedhetetlen tartalmi eleme, hogy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekményt tartalmazzon. Ez egyben a vádirat Be. 217. §-a (3) bekezdésének b) pontja szerinti kellékének meglétét is feltételezi. A vád tárgyává tett cselekmény körülírása akkor pontos, ha a vádló indítványában ismertetett történeti tényállás hiánytalanul tartalmazza a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő, konkrét tényeket.

A vád törvényességének nem feltétlen tartalmi eleme a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítése. Említést érdemel, hogy 2006. július 1-ét követően a Legfelsőbb Bíróság részéről útnak indult egy olyan értelmezés is, amely szerint a vád tárgyává tett cselekményeknek csak a vádiratban jogilag beminősített részei tekintendők vád tárgyává tettnek. Mindez azonban véleményünk szerint helyesen ártértékelésre került, hisz indokolatlan lett volna egy a gyakorlatban is jól bevált felfogást felváltani, egy a jogbiztonságot is sértő megoldással.

Ha az ügyész megsérti a vádemelés törvényes alakszerűségeit, de a törvényes vád minimális követelményei teljesülnek, a bíróság felhívja őt a hiányosságok pótlására. Ha ez a felhívás nem vezet eredményre, a bíróság megszünteti az eljárást. Ha a bíróság a törvényes vád hiánya vagy a vád kellékhiányossága miatt a tárgyalás előkészítése során, illetve a tárgyaláson megszünteti az eljárást (elutasítja a pótmagánvádló vádindítványát), az eljárást megszüntető végzés ellen az általános szabályok nem zárják ki a fellebbezést. A törvénymódosítás nem tartotta fenn a Be. azon rendelkezését, miszerint a vádindítványt elutasító végzés ellen nincs helye fellebbezésnek. Nem vehető figyelembe joghatályos fellebbezési okként, ha a vádló utólag, a fellebbezésben vagy a másodfokú eljárásban pótolja az eljárás megszüntetésére okot adó hiányosságokat. A megszüntető végzés ellen bejelentett vádlotti vagy védői fellebbezés a törvényben kizárt, ezért azt már az elsőfokú bíróságnak el kell utasítania.

Ha a vád a Be. 2. §-ának (2) bekezdése alapján nem törvényes, akkor a bíróságnak nincs lehetősége a hiányosságok (felhívásra, vagy hivatalból történő) pótlására, hanem az eljárást meg kell szüntetnie. Ha a vád törvényes, azonban a vádirat a Be. 217. §-a (3) bekezdésének a), illetve c)-j) pontja szerinti valamely (az adott ügy elbírálása szempontjából jelentőséggel bíró) kelléket nem tartalmazza, akkor a bíróságnak először a Be. 268. §-ának (1)

bekezdése értelmében hivatalból intézkednie kell. Ehhez képest az ügyész bíróság általi megkeresése a vádirat (kellék)hiányosságainak pótlása végett valójában törvényi előírás. Ha az ügyész a bíróság megkeresésében foglaltaknak nem tett eleget, akkor a bíróságnak az eljárást meg kell szüntetnie.

Amennyiben a vádirat hiányossága a vád perszonális hatályát illetően áll fenn, úgy az ügyész felhívása a hiányosságok pótlására megítélésünk szerint is "a vád alakításától tartózkodni köteles bíróság szempontjából elvileg és gyakorlatilag is visszas következményekkel jár."² Amennyiben pedig a tett vonatkozásában a bíró a vádirat hiányosságai ellenére maga kísérli meg felderíteni, hogy büntetőjogi értelemben mi történt, úgy ez a bírói aktivizmus a funkciók tisztán tartása szempontjából mindenképp aggályos. "A bíró előtt annak megvitatása folyhat, hogy megvalósult-e az a konkrét deliktum, amit a vád állít, tudja-e azt a vádló bizonyítani, s nem annak tisztázása, hogy a történeti tényállás egészéhez vagy egyes elemeihez miként viszonyul a vád képviselője"³

A vád törvényessége, illetve törvényi kellékének hiánya miatt történt megszüntetéssel a bíróság a vádról határoz. "Következésképpen e határozat ügydöntő határozat, melyet a bíróság a Magyar Köztársaság nevében hozza meg. E határozat jogi természetét tekintve azonban különbözik a más okból történt megszüntető határozattól. Ez esetben ugyanis a bíróság nyilvánvalóan csupán a vád – bírósági eljárásra való alkalmasságát (eljárásjogi feltételeinek, meglétét), nem pedig a vádban foglaltak büntetőjogi felelősséget megalapozó, anyagi jogi feltételeit vizsgálja, illetve bírálja el."⁴

Ebből viszont az következik a kollégiumi vélemény szerint, hogy a vád eljárásjogi alkalmatlansága, mint a büntetőeljárás akadálya nem jelenti egyben az adott személy büntetőjogi felelősségre vonásának akadályát is, vagyis a vád törvényességének, illetve törvényi kellékének hiánya miatt történt megszüntetés, bár ügydöntő határozat, valójában azonban a büntetőjogi felelősség tekintetében anyagi jogerőhatással nem rendelkezik. "Ez ugyanis csak, a kimerített váddal, az elbírált cselekmény tekintetében valósulhat meg. [...] Ehhez képest, ha a megszüntető végzés jogerőre emelkedik, akkor – nyilvánvalóan elévülési időn belül – nincs törvényes akadálya annak, hogy a

² KADIÓT Erzsébet, *A vád a vádlottak paráján*, Magyar Jog, 2005. évi 2. szám, 67.

³ *Uo.*, 69.

⁴ A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 2007. február 8. napján kelt véleménye az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezései értelmezéséről

vádló az általa korábban vád tárgyává tett cselekmény miatt a terhelttel szemben ismét vádat emeljen."⁵

Megítélésünk szerint ez a rendelkezés vitatható, hiszen a vádlott számára bizonytalan jogi helyzetet teremt az elévülési idő elteltéig (kérdés lehet az is, hogy az elévülési idő megszakad-e a nem törvényes vádemelés folytán), és az ügyész mulasztását - t.i. nem törvényes vádat nyújtott be a bírósághoz - tulajdonképp ezáltal nem szankcionálja kellőképp a törvény. Ez pedig különösen akkor kifogásolható, ha figyelembe vesszük azt is, hogy a közvádló a védelemhez képest sokkal előnyösebb helyzetben van, többletjogosítványokkal rendelkezik, közhatalmi túlsúllyal vesz részt az eljárásban, tehát nem feltétlenül indokolt további kedvezményeket biztosítani a részére.

Ugyanakkor érveként szolgálhat a kollégiumi értelmezés mellett, hogy az anyagi igazság eléréséhez és a bűnösök megbüntetéséhez jelentősebb érdek fűződik, mint az ügyészi hibák fenti módon történő szankcionáláshoz. Ugyanakkor ezeket az érveket figyelembe véve a jogalkotónak meg kellene határoznia az ilyen esetekben követendő eljárást, és nem a joggyakorlattól várni a megoldást.

A vád törvényessége, illetve törvényi kellékének hiánya miatt hozott jogerős megszüntető határozat ellen felülvizsgálatának egyébként nincs helye, mert az eljárás megszüntetése a büntető anyagi jog szabályaival nincs összefüggésben.

A VÁDAT ALÁTÁMASZTÓ BIZONYÍTÉKOK HIVATALBÓL VALÓ VIZSGÁLATA

A Be. eredeti formájában - megítélésünk szerint egyértelműen helyeselhető módon - a magyar büntetőeljárást az ügyfél (angolszász) tárgyalási modellhez kívánta közelíteni. Ennek lényegéhez tartozik, hogy bizonyítás csak a tárgyaláson történik, a nyomozás feladata csupán azon tények felderítése, amelyek alapján az ügyész megalapozottan dönthet a vádemelés kérdésében, a bizonyítást a felek folytatják, a bíró ennek passzív szemlélője. Bár a Be. hatályos szövegében is megtalálható az a rendelkezés, mely szerint a tényállást csak olyan mértékben kell felderíteni, hogy a vádló megalapozottan dönthessen a vádemelés kérdésében, a jelenlegi gyakorlat alapján már a nyomozás során is a tényállás teljes mértékben történő megállapítására törekcszenek a hatóságok. Megállapítható, hogy már a nyomozás során is bizo-

⁵ *Uo.*

nyítás folyik, amely egyenértékű (olykor még jelentősebb is) az eljárási garanciákkal övezett tárgyaláson lefolytatott bizonyítással. Szemben a nálunk tapasztalható tárgyalóterembeli ügyészi passzivitással az ügyféli modell lényeges szereplője a tárgyaláson aktív vádképviselő, sőt arra is érdemes odafigyelni, hogy a tárgyaláson is igen komoly segítőkkel dolgozik a vád és a védelem képviselője.⁶

A Be. kodifikációja során határozottan az angolszász, vádelvű perjogi minta bevezetésére helyezték a hangsúlyt, "amely esetben a nyomozó hatóság nem végezne előzetes bizonyítást, ill. perrendszerűen nem rögzítené a vádemeléshez szükséges bizonyítékokat, ennél fogva az ügyet eldöntő bizonyítás a kontradiktórius főtárgyaláson történne", ami egyben jelentené "a főtárgyaláson pervezetés címén inkvizítor ítéldbíró főszerepének átírását statisztaszereppé, hogy a felek (ügyész, terhelt és védője) fegyveregyenlősége (equality of arms) teret kaphasson, hogy lehetővé váljék számukra pro és contra bizonyítékaik prezentálása, ill. ennek során a szóbeli bizonyításfelvétel (tanúk és szakértők kihallgatása) keresztkérdezés útján [...]".⁷

A fentiekben vázolt modell megvalósításához szükséges szabályok azonban a Be. hatályba lépésének időpontjában már nem voltak a törvényszövegben fellelhetők, ami pedig a törvényben maradt, az is jelentősen "felpuhítva" került rögzítésre, mint például a felek általi kérdezés, ami főszabályból indítványra elrendelhető lehetőség maradt, és amely a gyakorlatban elenyésző számban érvényesül.

A jelenlegi hazai helyzetet változtatná meg, és közelítené az eredetileg is preferált angolszász modellhez a Be. rendelkezései közé beillesztett azon szabály, miszerint a bíróság hivatalból nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök felkutatására, vizsgálatára. A vád bizonyítása a vádlót terheli és az eljárási feladatok megoszlásának elvéből is az következik, hogy a vád megalapozása a vádló és nem a bíróság feladata. Az ügyész a vádiratban indítványt tesz arra, hogy a bíróság milyen bizonyítási eszközöket szerezzen be és vizsgáljon meg, a tárgyalás előkészítése során pedig a bíróság intézkedik aziránt, hogy az ügy elbírálásához szükséges bizonyítási eszközök rendelkezésre álljanak.

⁶ RÓTH Erika, *A védőhöz való jog érvényesülése a büntetőeljárás tárgyalás előtti szakaszában Nagy-Britanniában* In: *Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy-Britanniában a 90-es években*, szerk. LÉVAY Miklós, Miskolc, 2000, 136.

⁷ BÜZÁS Huba - NAGY Sándor, *A büntetőeljárás új kodifikációja bizonyításméleti nézőpontból*, Magyar Jog, 1996. évi 7. szám, 397-398.

A Be. 75. § (1) bekezdésének alapvető szintű rendelkezése szerint a bíróságnak a tényállás alapos és hiánytalan tisztázására kell törekednie, hogy ennek eredményeként, a bizonyítékok szabad értékelése alapján, megalapozott (hiánytalan és helyes) tényállást állapítson meg. A módosítás eredményeként a Be. egyértelműen az ügyész feladatává teszi, hogy gondoskodjon a vád megfelelő megalapozásáról. Az ügyész a bírósági eljárás menetében is előterjeszthet a vád alátámasztása érdekében bizonyítási indítványt, de azt a bíróság nem köteles teljesíteni.

Megítélésünk szerint a helyeselhető modell alapján a tárgyaláson a bírónak a bizonyításban passzívnak kell lennie, míg az ellenérdekű szereplők, vagyis a vád és a védelem aktívan vesz részt abban, amelynek egyik megnyilvánulási formája a felek általi kérdezés főszabállyá tétele. A bíró bizonyításban betöltött jelenlegi aktív szerepét előmozdítja az előzetes íratismertet, vagyis az, hogy az előkészítő iratokat és a vádiratot is ismeri a tárgyalást megelőzően. Emiatt, mintegy "megtanulva az ügyet" a tárgyalás megkezdésekor már elfoglalt lehet, mivel túlnyomó részt a nyomozó hatóságok és az ügyész álláspontját ismeri (vagyis a büntetőjogi felelősség megállapítása irányában lehet befolyásolt), a védelem pedig elsősorban a tárgyaláson jut szerephez. Látszólag tehát hiába rendelkezik mindkét oldal többé-kevésbé azonos jogokkal - bár az állam deklaráltan közhatalmi túlsúllyal vesz részt a büntetőeljárásban⁸ -, az is nehezen vitatható, hogy amennyiben a nyomozás iratainak és a vádirat ismerete alapján a bíróban kialakult a meggyőződés, esetleg a várható döntés (de még ha csak befolyásoltá válik is), akkor a védelem szerepe a tárgyaláson irrelevánssá válhat. Ezen a semmiképpen kívánatosnak nem tekinthető gyakorlaton jelentene érdemi változtatást, ha a bizonyítási eljárás kizárólag a tárgyaláson folya, a bíró nem rendelkezne teljes körű előzetes íratismerettel, és kizárólag a tárgyaláson találkozna a vád és a védelem bizonyítékaival. Ez egyben azt is jelenti, hogy a nyomozásnak nem feltétlenül a perrendszerű bizonyítékok beszerzése és összegyűjtése, vagyis egy teljes körű bizonyítási eljárás lefolytatása lenne a feladata, hanem az ügynek a vádemelésre való alkalmassá tétele.

Természetesen nem arról beszélünk, hogy az ítéldbíró ne intézhessen kérdést a vádlotthoz, tanúhoz vagy szakértőhöz, vagy egyáltalán ne rendelkezzen semmiféle előzetes ügyismerettel, hiszen ebben az esetben az anyagi

⁸ A büntető eljárásjog tudományának két kiemelkedő alakja Balogh Jenő és Fínkey Ferenc szerint a bűnügyekben külön védőhatóságok szervezése lenne szükséges a vád és a védelem valódi egyensúlyának kialakításához. TREMMEL Flórián, *Magyar büntetőeljárás*, Budapest-Pécs, 2001, 158.

igazság kiderítése válna kétséges, vagy egyenesen elérhetetlenné. Ugyanakkor a jelenlegi helyzetben pedig reális veszélynek látjuk, hogy a legtöbb esetben a bírósági tárgyaláson a nyomozás pusztá megismétlése történik.⁹

A tárgyalás primátusára épülő rendszer elérésétől egyelőre messze vagyunk, és úgy tűnik, hogy a jogalkotó azon kísérletei, amelyekkel ebbe az irányba kívánta elmozdítani a büntető igazságszolgáltatást, rendszerint a gyakorlatban már nem mennek teljességgel. Elegendő ehelyütt pusztán arra utalni, hogy például hiába határozza meg a Be. 164. § (2) bekezdése, hogy a nyomozás során a "tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e", ezzel szemben jelenleg is teljes körű tényállás-felderítés és megállapítás történik már a bírósági szakaszt megelőzően is.

Félő, hogy az egyébként rendkívüli elvi jelentőségű Be. módosítás, miszerint ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására, ugyanerre a sorsra fog jutni. A bíróságnak általában "hivatalból" is intézkednie kell a bizonyítási eszközök beszerzéséről, és a vádirat hiányosságainak pótlása, a bizonyítási eszköz felkutatása, biztosítása vagy megvizsgálása érdekében, ha szükséges, az ügyészt megkeresheti. Ha az ügyész nem tesz eleget a megkeresésnek, a bíróság megszünteti az eljárást. Az eljárás adatai a vádat alátámasztó további bizonyítási eszközök, létezésére utalhatnak, ám a módosítás értelmében amennyiben ezek beszerzésére az ügyész nem tett indítványt, a bíróság erre nem is hívhatja fel, mert ezzel a felhívással a funkciómegosztás elvét megsértve maga is vádlói funkciót gyakorolna. Nem jelenti ugyanakkor ez a szabály azt is egyben, hogy a bíróság a vádló indítványa hiányában terhelő bizonyítékot nem szerezhethet be, illetve nem vizsgálhat meg, hanem csupán azt, hogy erre nem köteles. A kifejtettek akkor is irányadók, ha magánvádló vagy pótmagánvádló képviseli a vádat.

Az új törvényi szabályozásból kétségek nélkül kiolvasható egy törekvés arra, hogy az eljárási funkciók elkülönülése a jövőben legyen hangsúlyosabb. Kérdés azonban, hogy a gyakorlatban hogyan realizálható az, hogy a bíróság nem köteles intézkedni a terhelő bizonyítékok beszerzése iránt, figyelemmel arra, hogy továbbra is terheli az anyagi igazság kiderítésének követelménye. 2006. július 1-ét követően a Legfelsőbb Bíróság ugyan több ebben a témá-

ban tartott tanácskozásán hivatkozott arra, hogy a megalapozatlanság kérdéséről is ennek függvényében kell majd elbírálni, vagyis nem róható az első fokú bíróság terhére a terhelő bizonyítékok be nem szerzése. Ma már közeledve a módosítás hatályba lépésének első évfordulójához a Legfelsőbb Bíróság részéről ez az álláspont halványodni látszik. Valószínű azért, mert az anyagi igazság érvényesítésének töretlen fenntartása, és emellett a terhelő bizonyítékok be nem szerzése szükségképpen egymással ellentmondásban áll. Az eltelt időszakban még egyetlen olyan másodfokú döntést sem közöltek le, amely olyan megállapítást tett volna, hogy az elsőfokú bíróság ítélete ugyan megalapozatlan, de ennek egyetlen oka az, hogy az ügyész nem tett indítványt további terhelő bizonyítékok beszerzésére, ehhez képest pedig a bíróság élt azzal a törvényben biztosított lehetőséggel, hogy nem köteles ebben az irányban lépéseket tenni. Hatályos jogrendszerünkben a bíró elvileg csak a törvénynek van alávetve, ugyanakkor kár lenne tagadni, hogy a hierarchikus felépítésű bírósági rendszerben a felsőbb bíróságok lekötött döntéseinek ("erre van BH"-szindróma) kiemelt jelentősége van. Gyanítható, hogy egy ilyen a gyakorlatot ebbe a kívánt irányba befolyásoló döntés(ek) lekötésének egyetlen oka van: a tanácstalanság, vagyis az, hogy a Legfelsőbb Bíróság és az Ítőlőtáblák sem tudnak mit kezdeni a törvény egymásnak ellentmondó rendelkezéseivel.

Pedig az új törvényi rendelkezések betartása esetén az eljárási feladatok megosztásának elve még teljesebben érvényesülne, a bírói pártatlanság még inkább megkérdőjelezhetetlenné válna, és a bíró - angolszász kollégáihoz hasonlóan - passzívabbá válhatna a bizonyítás során. Ebből a szempontból a magunk részéről mindenképpen helyeselnénk a fenti rendelkezés törvénybe iktatását. Amint erre fent is utaltunk látni kell, hogy önmagában ez a rendelkezés a fent vázolt célok eléréséhez nem elegendő. Elengedhetetlenül szükséges ugyanis ezt a rendelkezést a tényállás megalapozatlanságára vonatkozó szabályokkal összhangba hozni. Ameddig ugyanis a tényállás felderítetlen volta a bíróság "terhére" esik, addig de facto nem lehet érvényt szerezni ezen rendelkezés alkalmazásának. Szabályozni szükséges azt a lehetőséget, hogy amennyiben a tényállás felderítetlen volta abból fakad, hogy a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök felkutatása, vizsgálata a vádló terhére róhatóan nem történt meg, és a bíróság ezt - mivel erre már nem köteles - nem korrigálta a tárgyaláson (minthogy a funkciómegosztás elve alapján ez egyébként is kifogásolható lenne), úgy a tényállás nem lesz a felülbírálat szempontjából megalapozatlan.

⁹ Az ügyféli modellel kapcsolatos kritikai észrevételekről lásd: BÜZÁS - NAGY, *i.m.* és LŐRINCZY György, *Gondolatok a bizonyítási eljárás törvényességéről a büntető eljárásban* In: *Emlékkönyv Dr. Szabó András egyetem tanár 70. születésnapjára*, Szeged, 1998, 218.

A kizárólag felek általi bizonyítást egyébiránt Lőrinczy sem támogatja idézett tanulmányában, minthogy abban megítélése szerint a szabad bizonyítási rendszer jelentős korlátozása rejlik.

FELEK ÁLTALI KÉRDEZÉS - A BÍRÓI SZEREP VÁLTOZÁSA

A felek általi kérdésés lehetőségét még az eredeti törvényben főszabályként tervezték, de mivel célként továbbra is maradt az anyagi igazság kiderítése az eljárás során, és változatlan formában érvényesül az előzetes bírói iratismeret is, így a főszabályból - egyébként az 1896. évi Büntvádi Perrendtartás vonatkozó rendelkezéseihez hasonlóan - a gyakorlatban egyáltalán nem működő megoldás lett.

Kiemelendő ezzel kapcsolatban, hogy elsősorban az ügyészekről kívánt volna (kívánna) merőben új magatartást a felek általi kérdésés főszabállyá tétele, hiszen a tárgyalótermekben a védők e vonatkozásban sokkal nagyobb aktivitást tanúsítanak napjainkban is. Az ügyészi ellenérvek döntően arra épültek, hogy "attól eltekintve, hogy hazánkban soha nem volt hagyomány a büntetőperekben a vádlói, illetve védői kihallgatás, a végrehajtás körül várhatóan nehézségek merülnek fel, ami akadályozza az eljárás hatékony lebonyolítását."¹⁰ A nehézségek között kiemelendő, hogy mivel ügyészi azonosságot nem ír elő a törvény a büntetőperben, ezért a tárgyaló ügyész időnként lehetetlen helyzetbe kerülne, mivel "idegen nyomozati anyag alapján kellene a más által készített vádirat állításait igazoló kihallgatásokat végeznie."¹¹

Természetesen a fenti problémát orvosolni szükséges, azonban az a gyakorlatban is megtörtént eset sem tekinthető kíváncsnak, amikor a tárgyaláson a vádlott azon kérdésére, miszerint ha már a nyomozás során nem sikerült, itt végre szeretné megtudni, milyen bizonyítékok alapján folyik ellene eljárás, a vádhatóság képviselője közli, hogy erre a kérdésre nem tud érdemben válaszolni.

Tényként szögezhető le, hogy "az utóbbi 125 évben egyöntetű elmozdulás következett be az európai kontinensen [...] a kontradiktórius eljárás javára. [...] A reform azonban nem ment eléggé messzire, mert megtartotta a bíró vizsgálói feladatát a tárgyalás során."¹² Összehasonlító jogi munkájában Herrmann azt is leszögezi, hogy "a bírónak csak a kontradiktórius eljárásban elfoglalt helyét tekinthetjük a modern alkotmányos gyakorlattal összhangban lévőnek", mivel "a bírót túlságosan is befolyásolhatja a rendőrség és az

¹⁰ NÁNÁSI László, *A büntetőeljárás törvény egyes új jogintézményei*, Magyar Jog, 1998. évi 12. szám, 727.

¹¹ Uo.

¹² HERRMANN, Joachim, *Modellek a büntetőeljárás reformjához Kelet-Európában: összehasonlító jogi megközelítés*, Magyar Jog, 1997. évi 6. szám, 322.

ügyész által az ügyről összegyűjtött iratanyag."¹³ Mindez pedig azt eredményezheti, hogy mivel nincsen "védelmi ügy-előadás, a vádlott és képviselője inkább csak megpróbálhatja a védelem kifejtését, miközben a bíró vezeti a tanúk és a szakértők hivatalos kikérdezését."¹⁴

A kontradiktórius eljárásban pedig a bíró alapvetően passzív szerepben van, ami alapulhat jogszabályi rendelkezésen, vagy önkéntes akarat-elhatározáson is.

Az aktívabb vádlói és védelmi szerepfelfogás érvényesítéséhez szükséges lenne egyensúlyba hozni a feleket megillető jogokra vonatkozó szabályokat. Ezzel kapcsolatban elegendő csupán arra a jelenlegi problémára utalni, miszerint a védelem szakértői bizonyítással kapcsolatos jogosítványai kívánnivalót hagynak maguk után. Kérdésként merül fel ugyanis, hogy vajon a védelem által igazságügyi szakértőtől beszerzett "szakvéleményt" miért csak az okiratra vonatkozó szabályok szerint használja fel a bíróság, amennyiben nem vonja be a szakértőt az eljárásba. Megítélésünk szerint meg kell adni a jogot a védelem részére, hogy szakvéleményt szerezhessen be, és azt a szakértői bizonyításra vonatkozó szabályok szerint kelljen elbírálni. Nem helyesíthető az a jelenlegi helyzet, amelyben a hatóság által kirendelt szakértő szakvéleményében foglaltak vonatkozásában a védelem hiába szerez be akár több, azzal ellentétes szakértői véleményt igazságügyi szakértői névjegyzékben szereplő szakértőktől, azokat csak okiratként csatolhatja az ügyben, a bíró pedig ennek megfelelően mérlegeli a kérdéses dokumentumokat, nyilvánvalóan a szakvéleményben foglaltakat elfogadva. Nem kell tehát alkalmaznia a Be. 111. § (5) bekezdésében foglalt rendelkezéseket, és tisztázni vagy feloldani az esetleges ellentmondásokat, minthogy az ügyben csupán egy szakvélemény szerepel jogi értelemben.

A fegyverek egyenlőségének elve ebben a vonatkozásban csak a Be. 111. § (4) bekezdése alapján érvényesül mindössze tizenöt napig, hiszen amennyiben az ügyész vagy a nyomozó hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki, és a vádlott vagy a védő a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül indítványozza, a bíróságnak ugyanazon tényre más szakértőt is ki kell rendelnie. Ezt megelőzően és ezt követően a védelem ilyen jogosítványokat nem gyakorol, indítványait a hatóságok bírálják el, általában a vád számára kedvező szakvélemény birtokában elutasítva azokat.

¹³ Uo., 323.

¹⁴ Uo.

Az ilyen és ehhez hasonló rendelkezéseket törvényből kiiktatva azonos jogokat és kötelezettségeket lenne szükséges biztosítani a vád és a védelem képviselőjének az eljárásban, ami egyértelműen csak a tárgyalási szakban lehetséges. A magunk részéről ezért a kontradiktórius tárgyalás modell megvalósítást szorgalmazzuk a Hermann állításait e vonatkozásban maradéktalanul elfogadva.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A büntető eljárásjogot érintő legfontosabb változások bemutatását követően leszögezhetjük, hogy amennyiben ezek a mindennapi gyakorlatban is maradéktalanul megvalósulnak, úgy végre elmozdulás történhet a valódi ügyfél-egyenlőség felé, hiszen az aktívabb vádlói fellépés napjainkban igencsak kuriózum a tárgyalótermekben. Ha a jogalkotói szándéknak megfelelően valóban eljutunk oda, hogy a bíróság nem hivatalból deríti fel a tényállást, nem hivatalból vizsgálja a vádat alátámasztó bizonyítékokat, hanem végre valóban érvényesül a Be. 4. § (1) bekezdésében rögzített onus probandi, vagyis, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli, és az ítélkező bíróságot csak ennek függvényében érinti a megalapozatlanság kérdése, úgy a jelenleginél egy sokkal egészségesebb eljárási modell alakulhat ki hazánkban.

Mindemellett utalni szükséges arra is, hogy a Be. tervezetei már "a bírósági tárgyalási szakban érvényesíteni kívánták a klasszikus kontradiktórius eljárási szabályokat, amely szerint a bíró azokat a bizonyítékokat vizsgálhatta volna, amelyeket a felek elévittek."¹⁵ A hatályba lépett törvény azonban azokat a rendelkezéseket már nem tartalmazta, amelyek a tisztán ügyféli modell megvalósulását jelentették volna, ami egyértelműen arra utal, hogy sokak számára nem kívánatos a jelenlegi rendszer ilyen mértékű reformja. Ezért kijelenthetjük, hogy a cél eléréséhez nem elegendő pusztán a jogszabályok megváltoztatása, amely tény egyébiránt az egyes büntetőeljárási reformtörekvések vonatkozásában más államokban is felismerést nyert már: "Valószínű, hogy bármely reformjavaslat mérsékelt hatással bír csupán, amennyiben a büntető igazságszolgáltatási rendszer más szempontjai alig változnak, és a büntető igazságszolgáltatási rendszer bármely változása is

mérsékelt hatással bír csupán, amennyiben a különféle társadalmi struktúrák és politikai irányelvek kevésbé változnak."¹⁶

Példaként említhetjük, hogy miután Svédországban bevezették a kontradiktórius modellt, bizonyos időnek el kellett telnie, amíg az új szerepfelfogások kialakultak. A bírák ma már tartózkodnak attól, hogy segítsék az ügyészt az ügy előterjesztésében, s aktívabbak a hatékony védelem előmozdításában.¹⁷ Valószínűsíthetjük, hogy a jogszabályi változásokon túl hazánkban is hosszabb időt venne igénybe az új eljárási modell megvalósítása.

Az alapvető elvi változtatások kérdése mellett szükséges kiemelni továbbá azt a bevezetőben is említett igen aktuális problémát, miszerint nem kevés gondot okoz az oktatás és a gyakorlat számára, hogy a törvényi szabályozás, a hatalmas mennyiségi növekedés mellett, rendkívül bonyolulttá is vált. Az igen sok visszautalás és hivatkozás mellett olyan elemeket is tartalmaz, amelyek erőteljesen vitathatók. Nem lehet például elfogadni a vádlott tárgyaláson történő kihallgatásáról írtakat. A törvény szövegéből ugyanis az is kiolvasható, hogy a vádlottnak még a hallgatás jogára való kioktatása előtt lehetőséget kell adni arra, hogy a váddal kapcsolatos nézeteit (amely értelemszerűen ténylegesen nem lehet más, mint vallomás) kifejtse. Ezzel kapcsolatban már több észrevételt is tettünk konferenciákon, bírói értekezleteken, de felhívta erre a figyelmet Kónya István a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának vezetője és Cséka Ervin szegedi professzor is, a jogalkotás szintjén mégsem történt érdemi előrelépés.

Összességében kijelenthető azonban, hogy a kontradiktórius elemek térhódítása a hazai jogalkotásban is egyértelműen megfigyelhető a megszorítással, hogy a törvénymódosításokat követően számtalan befejezetlen és nem egyértelmű szabály került a Be. rendelkezései közé. Mindezek korrigálása és az eljárásrend reformjának következetes végig vitele után a jövőben hazánkban is az általunk helyeselt gyakorlat alakulhat ki, amely a fegyverek egyenlőségének elvét minden eddiginél szélesebb körben biztosíthatja majd.

¹⁶ "Any [...] reform proposals [...] are likely to have a modest effect if other aspects of the criminal justice system remain little changed, and any changes in the criminal justice system may have a modest effect if various social structures and policies remain little changed." ASHWORTH, Andrew - RIEDMAYNE, Mike, *The criminal process*, Third edition, Oxford, 2005, 382.

¹⁷ Erről részletesen: HERRMANN, *i.m.*, 325.

¹⁵ LŐRINCZY György, *i.m.*, 218.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ASHWORTH, Andrew - REDMAYNE, Mike, *The criminal process*, Third edition, Oxford, 2005
2. BÜZÁS Huba - NAGY Sándor, *A büntetőeljárás új kodifikációja bizonyításméleti nézőpontból*, Magyar Jog, 1996. évi 7. szám
3. HERRMANN, Joachim, *Modellek a büntetőeljárás reformjához Kelet-Európában: összehasonlító jogi megközelítés*, Magyar Jog, 1997. évi 6. szám
4. KADLÓT Erzsébet, *A vád a vádlottak padján*, Magyar Jog, 2005. évi 2. szám
5. LŐRINCZY György, *Gondolatok a bizonyítási eljárás törvényességéről a büntető eljárásban* In: *Emlékkönyv Dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, 1998.
6. NÁNÁSI László, *A büntetőeljárás törvény egyes új jogintézményei*, Magyar Jog, 1998. évi 12. szám
7. RÓTH Erika, *A védőhöz való jog érvényesülése a büntetőeljárás tárgyalás előtti szakaszában Nagy-Britanniában* In: *Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy-Britanniában a 90-es években*, szerk. LÉVAY Miklós, Miskolc, 2000.
8. TREMMEL Flórián, *Magyar büntetőeljárás*, Budapest-Pécs, 2001.
9. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 2007. február 8. napján kelt véleménye az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezései értelmezéséről

NÁDAS GYÖRGY* - RAB HENRIETT**

A FELSŐOKTATÁS MUNKAJOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK NEMZETKÖZI KÖRNYEZETE

A felsőoktatás, illetve az abban dolgozók helyzete nem csak nálunk, de az Európai Unió más országaiban is változás előtt áll, illetőleg néhány tagállamban a jogi szabályozást már a Bolognai folyamatnak megfelelően alakították át.

A külföldi országok szabályozása szolgálhat számunkra követendő példaként, emellett - bár ilyen tárgyú európai uniós irányelv még nincs - az Európai Unió tagállamai szabályrendszerének közelítése elengedhetetlen, annak érdekében, hogy az Unió polgárai bárhol is végezzék felsőfokú tanulmányaikat, megszerzett diplomájuk, illetőleg a mögötte rejlő ismeretanyag az Európai Unió minden országában alkalmassá tegye az értelmiségieket a hivatásuk gyakorlására.

A munkajogi szempontból is kiemelt jelentősége van a harmonizált szabályozásnak, hiszen a munkaerő szabad áramlása csak akkor biztosított a felsőoktatásban is, ha az egyik államban megszerzett tudományos fokozatot, habilitációt a többi tagállam is elismeri.

AZ OSZTRÁK SZABÁLYOZÁS¹

A magyar törvényi szabályozás megalkotásánál az egyik kiindulópont volt az osztrák felsőoktatási törvény. Az osztrák szabályozás vizsgálata ezért elengedhetetlen. Természetesen nem vállalkozhatok az osztrák felsőoktatási törvény teljes elemző bemutatására, kizárólag a foglalkoztatási viszonyok szempontjából is jelentős kérdések vizsgálatát végzem el.

Az osztrák Nemzetgyűlés 2002-ben fogadta el a felsőoktatási törvényt, amely alapvető kihatással járt a felsőoktatási intézményekben foglalkoztattak státuszára is. A szabályozás értelmében minden egyetemen, illetőleg főisko-

* egyetemi adjunktus, DE-ÁJK Agrárjogi, Környezetjogi és Munkajogi Tanszék; ügyvéd

** egyetemi tanársegéd, DE-ÁJK Agrárjogi, Környezetjogi és Munkajogi Tanszék; közjegyző-helyettes

¹ A felsőoktatásról szóló 120/2002. törvény elemzése alapján levont következtetések